



**L. Coelii Lactantii Firmiani, diuinarum institutionum,  
aduersus gentes, de falsa religione liber primus**

**Lactantius, Lucius Caecilius Firmianus**

**[Köln], [1518]**

**VD16 ZV 9338**

De testi[m]onijs p[ro]pheta[rum] & ph[i]l[osoph]o[rum], & de testimonijs  
Cottæ pontificis, Trismegisti, & dece[m] Sibyllis. Cap. VI.

---

[urn:nbn:de:hbz:466:1-71332](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-71332)



Itē in exhortatiōibus. Hic, cū priā fundamēta molis pul-  
cherriā iaceret, & hoc ordiret, q̄ necq̄ maius quicq̄ nouit  
natura, nec melius, ut oīa sub ducibus suis irēt, q̄uis ip̄e p̄  
totū se corpus itenderat, tñ mīstros regni sui deos genuit  
Etq̄ multa alia de deo nr̄is sil̄ia locutus est, quæ nūc diffe-  
ro, q̄ alijs locis oportuntora sunt. Nūc satis est demōstra-  
re, summo īgenio uiros attigisse ueritatē ac pene tenuisse  
nisi eos retrorsum fucata prauis opiniōibus cōsuetudo ra-  
puisset, q̄ & deos alios eē opinabant, & ea quæ in usum ho-  
minis Deus fecit, tanq̄ sensu prædita essent, pro dijs ha-  
benda, & colenda credebant.

De testimonijs pphetarū & ph̄lorū, & de testimonijs Cotta  
pontificis, Trismegisti, & decē Sibyllis. Cap. VI.



Vnc ad diuina testimonia trāseamus, sed pri-  
us unū proferā, quod est siſe diuino, & ob ni-  
miam uetustatē, & q̄d is quem noīabo, ex ho-  
minibus inter deos relatus est. Apud Cice-  
ronē C. Cotta pontifex disputās contra stoicos de reli-  
giōibus, & de uarietate opiniōum, quæ solēt esse de dijs,  
ut more academicorū oīa faceret incerta, q̄ncq̄ fuisse Mer-  
curios ait, & enumeratis per ordinē quatuor, quītum fu-  
isse eū, a q̄ Argus occisus sit, ob eāq̄ cām in Ægyptū pro-  
fugisse, atq̄ Ægyptijs leges, ac literas tradidisse. Hunc  
Ægyptij Thoth appellant, a q̄ apud eos primus anni sui  
mēsis. i. septēber nomē accepit. Idē oppidum cōdidit, q̄d  
etiam nunc græce uocat̄ ἐρμόπολις, & scitæ seruant, & co-  
lunt eū religiose. Qui tametsi hō fuerit antiquissimus tñ  
& instructissimus oī genere doctrinæ, adeo, ut ei multa-  
rū rerū, & artū scia Trismegistocognomē iponerent. Hic



scripsit libros, & quidem multos, ad cognitionem diuinarum  
rerum pertinentes, in quibus maiestatem summi, ac singularis dei  
asserit, hisdemque nominibus appellat, quibus nos deum & patrem.  
Ac ne quod nomen eius reuerteret, ἀνώνυμον .i. sine nomine esse  
dixit, eo quod nominis proprietate non egeat, ob ipsam scilicet uni-  
tatem. Ipsius haec uerba sunt. ὁ δὲ θεὸς, εἶς, ὁ δὲ εἶς ὀνόματός ἐστι  
προσδέεται, ἐστὶ γὰρ ὁ ὢν ἀνώνυμος. .i. Deus autem unus, unus autem nomine  
non eget, est enim quod est sine nomine. Deo igitur nomen non est, quia  
solus est, nec opus est proprio uocabulo, nisi cum discrimen ex-  
igit multitudo, ut unamquamque personam sua nota, & appellati-  
one designes. Deo autem quia seipsum unus est, proprium nomen est  
Deus. Superest de responsis, carminibusque sacris testimo-  
nia, quae sunt multo certiora, proferre. Nam fortasse ista, contra  
quae agimus, nec poetis putant esse credendum, tantum uana fin-  
gentibus, nec philosophis qui errare potuerunt, quia & hi homines fu-  
erunt. M. Varro, quo nemo unquam doctior, ne apud graecos  
quidem, nec apud latinos uixit, in libris rerum diuinarum, quae  
ad C. Caesarem scripsit pontificem maximum, cum de quide-  
cim uiris loqueretur, sibyllinos libros ait non fuisse unius Si-  
byllae, sed appellari uno nomine sibyllinos, quod omnes foeciae uates  
Sibyllae sunt a ueteribus nuncupatae, uel ab unius Delphi-  
dis nomine, uel a consilijs deorum denuntiandis. στρονῶν enim deos  
non θεῶν & consilium non βουλήν sed εὐλήν appellabant aolico  
genere sermonis. Itaque Sibyllam dictam esse quasi θεοβούλην. Cae-  
terum Sibyllas decem numero fuisse, easque omnes enumeravit sub  
authoribus, quae de singulis scripturarum. Primam fuisse de Per-  
sis, cuius mentionem fecerit Nicolaus, quae res gestas Alex. Mace-  
donis scripsit. hanc Libycam, cuius meminit Euripides in Lamiae prologo.



Tertiam Delphicam, de qua Chrysippus loquitur in eolibro, quæ de diuinatione composuit. Quartam Cumeam in Italia, quæ Næuius in libris belli punici, Piso in analibus nominat. Quintam Erythræam, quæ Apollodorus Erythræus affirmat suam fuisse ciuem, Eamque Græcis Ilium pentibus uaticinatam, & perituram esse Troiam, & Homerum mendacia scripturum. Sextam Samiam, de qua scripsit Eratosthenes in antiquis annalibus Samiorum reperisse scriptum. Septimam cumanam nomine Amalthæam, quæ ab alijs Demophile, uel Herophile, nominatur, eamque nouem libros attulisse ad regem Tarquiniū Priscum, ac pro eis trecentos philippeos postulasse. Regemque aspernatum pretij magnitudinem, & derisisse mulieris insaniam, illam in conspectu Regis tres combussisse, ac pro reliquis idem pretium postulasse. Tarquiniū multo magis mulierem insanire putasse. Quæ denuo tribus alijs exustis, cum in eodem pretio perseueraret, motum esse regem, ac residuos trecentis aureis emisse, quorum postea numerus sit auctus, capitolio resecuto, quod ex omnibus ciuitatibus & italicis & græcis, & præcipue erythræis coacti, allati que sunt Romam, cuiusque Sibyllæ nomine fuerunt. Octauam Helleponticam in agro Troiano natam, uico Marpessocirca oppidum Gergithium, quæ scribit Heraclides ponticus Solonis & Cyri fuisse temporibus. Nonam Phrygiam, quæ uaticinata fit Ancyra. Decimam Tiburtem, nomine Albunam, quæ Tiburi colitur, ut dea, iuxta ripas Anienis, cuius in gurgite simulachrum eius inuentum esse dicunt, tenens in manu librum. Cuius sacra senatus in capitolium transtulerit. Harum omnium Sibyllarum carmina & ferunt, & habentur.



præterquam cumeæ, cuius libri a Romanis occuluntur, nec eos ab ullo, nisi a quoddecim uiris inspicere fas est. Et sunt singularum singuli libri, qui, quia Sibyllæ nomine inscribuntur, unius esse creduntur, suntque confusi, nec discerni, ac suum cuique assignari potest, præter erythræam, quæ & nomē suum carmini uerum inseruit, & Erythræam se nominatum iri prælocuta est, cum esset orta Babyloniam, sed & nos confusæ sibyllam dicemus, sicubi earum testimonij fuerit abutendum. Omnes igitur hæc Sibyllæ unum deum prædicant, maxime tamen erythræa, quæ celebrior inter cæteras ac nobilior habetur, siquidem Fenestella diligentissimus scriptor de .xv. uiris dicens ait. Restituto capitolio retulisse ad senatum C. Curionem cons. ut legati Erythras mitterentur, qui carmina Sibyllæ conquisita Romam deportarent. Itaque missos esse P. Gabiniū. M. Octaciliū L. Valerium, qui descriptos a priuatis uersus circa mille Romam deportarunt, idē supra ostendimus dixisse Varronem. In ijs ergo uersibus, quos legati Romam attulerunt, de uno Deo hæc sunt testimonia.

ἕἰς θεὸς ὅς μόνος ἐστὶν ὑπερ μέγαντος ἀκένητος. Id est, Unus Deus, qui solus est excedens omnem magnitudinem increatus. Hunc esse solū deū, sūmū, qui cælū fecerit lumibusque distinxerit.

ἀλλὰ θεὸς μόνος ἕἰς πανπέριστατος, ὅς πεποίηκεν

οὐρανὸν ἡλιὸν τε καὶ ἀστέρας, ἠδὲ σελήνην,

καρποφόρον γαῖάντε, καὶ ὑδάτος δίψματα ποίτου. Hoc est, Sed

Deus solus unus eminentissimus, qui fecit cælū, solēque, & stellas, & lunā, fructiferamque terrā, & aquæ maris fluctus, Qui quoniam solus sit ædificator mundi, & artifex rerū,

C



## DE FALSA RELI.

uel quæ in eo sunt solum coli oportere testatur.

*αὐτὸν τὸν μόνον ὄντα σέβεισθ' ἡγήτορα κόσμου,*

*ὅτι μόνος ἐστὶ αἰὶνα καὶ ἐξ αἰῶνος ἔτυχεν.* Id est, Ipsum, qui solus est, colite principem mūdi, q̄ solus est in seculū, atq̄ a seculo fuit. Item alia Sibylla, quæcunq̄ est, cum perferre se ad homines Dei uocem diceret, sic ait.

*εἷς μόνος ἐμὶ θεός. καὶ ἕνα ἐστὶ θεὸς ἄλλος .i.* Solus em̄ Deus sum, & non alius. Exequerer nunc testimonia cæterarum, nisi & hæc sufficerent, & illa oportunioribus locis reseruarem. Sed cum defēdamus causam ueritatis apud eos, q̄ aberrantes a ueritate falsis religionibus seruiunt, q̄d genus p̄bationis aduersus eos magis adhibere debemus, q̄ ut eos deorū suorum testimonijs reuicamus.

**D**e testimonijs Apollinis & deorū. Cap. VII.



Pollo enim, quem præter cæteros diuinum maximeq̄ fatidicum existimant, Colophōe respondens, quod Delphis credo emigrauerat, amenitate ductus Asiae, quærenti cuidā quis esset, aut quid esset omnino Deus, respondit uiginti & uno uersibus. Quorum hoc principium est

*αὐτοφύης ἀσίλακτος ἀμίτῳρ ασυφέλικτος*

*οὐνομα μηδὲ λόγῳ χωρῶνμενον ἐν πυρὶ ναίων.*

*τουτὶ θεὸς μικρὰ δὲ θεοῦ μεγίστ' ἄγγελοι ἡμεῖς.*

Hoc est,

Ex se ortus nō edoctus sine matre concussus nomen ne uerbo q̄dem capiendū, in igne habitās. hoc Deus est: modica aut̄ dei portio angeli nos. Nunq̄d potest suspicari de Ioue esse dictū, q̄ matrē habuit, & nomen: Quid q̄d Mercurius ille ter maximus, cuius supra mētione feci, nō mō